

Potoczki Zoltán: Jövedéki jogintézmények egykor és most

Absztrakt

A jövedéki adóztatás szövevényes múltra tekint vissza. A mai szabályozás gyökerei a 19. századi jövedékek, illetve más, fogyasztási típusú adók formájában mutatkoztak meg: A különböző állami monopóliumok között megtaláljuk a lottó-, illetve sóárusítás, valamint az italmérés jogát, majd pedig Amerika felfedezését követően megjelenik a dohányjövedék is. Jelen tanulmány azon tézisen alapul, mely szerint a mai jövedéki jogintézmények a 19. századi jövedéki jogintézményeken és az ahhoz kapcsolódó szabályozáson alapul.

Abstract

The excise tax has a convoluted history. The current regulation roots in the 19th centuries's excise duties and other consumption taxes like trade of lottery, salt and spirits among the various state monopolies, and, after the discovery of America, the tobacco excise duty appears, too. This study is based on the thesis that today's excise law institutions are based on 19th century excise law institutions and related regulations.

***

1. Bevezetés

„Az egyedáruság által az állam a gazdasági műfolyamat bizonyos pontján, legyen az a termelés, a forgalom vagy a fogyasztás, az árképzést megragadja és ezáltal jövedelmet biztosít a maga számára. Pénzügyileg az egyedáruságok különösen nagy jövedelmek biztosítása által nyújtanak előnyöket, bár másfelől a fogyasztásra és termelésre károsan hathatnak.”⁴⁷¹ „A kormány néha több egyedáruságok birtokában vagyon: ezen egyedáruságok vagy bizonyos portékákkal kizáró kereskedést, vagy azoknak gyártását tárgyalják, céljuk pedig az, hogy a polároktól illy formán indirect uton, és pedig könnyen adó bevétethessék...”⁴⁷²

A jelenlegi jövedéki szabályozásban meghatározott adótárgyak többsége évszázadok óta az állami bevételek alapjául szolgál. Az e körbe tartozó különböző bevételi források voltak a történelem során a regálé, az egyedáruság, a fogyasztási adó. Első megjelenési formájuk a regálék (királyi haszonvétek) voltak, amelyek kezdetben az állam legfontosabb bevételi forrásait képezték ⁴⁷³. A XVI. századtól már megkülönböztették egyrészt azokat a királyi kiváltságokat, amelyek a főhatalom elidegeníthetetlen részei (regália major), mint a pénzverés, sorsjáték (lottó), posta, lőporgyártás, másrészt a magánjogi jellegzetességeket mutató, átruházható

⁴⁷¹ ÁLDÁSSY Antal – ÁBRÁNYI Kornél – ACZÉL Károly – ÁGOSTON József (szerk.): *Pallas nagy lexikona*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1895, p. 982.

⁴⁷² KARVASSY Ágoston: *Politikai tudományok*. III. kötet: A pénzügytudomány. Győr, 1844. p. 28.

⁴⁷³ MAGASVÁRI Adrienn: *Vám- és adószedők a magyar pénzügyi igazgatásban az államalapítástól a kiegyezésig*.

RENDVÉDELEM TÖRTÉNETI FÜZETEK, 25. évf, 43-44-45-46. sz., 2016, p. 39.

haszonvételeket (regália minor), mint az italmérési, vásártartási, malomüzemeltetési jogokat. Magyarországon az Árpád-házi királyok uralkodása alatt a só kitermelése és forgalomba hozatala, illetve az ezüst bányászata és a pénzverés volt a legfontosabb. Az állami monopóliumot egyes termékeknél az előállítás, másoknál az értékesítést illetően tartották fenn. Nem volt azonban példa nélküli a teljes gyártási és eladási folyamat monopolizálása sem, példa erre a magyar sótermelés és árusítás.⁴⁷⁴

A jövedék fogalma alatt a régi magyar jogrendben az államnak a jövedéki termék előállításához, forgalomba hozatalához kapcsolódó kizárólagossági jogát értették, mely egyfajta egyedárusági jogot és az abból származó költségvetési bevételt biztosított az adott állam számára. Az állam a bevételeinek nagyfokú biztosítása érdekében rendkívül szigorú követelményrendszert alakított ki a jövedéki termékek vonatkozásában, melyek iránt viszonylag állandó, biztos kereslet alakult ki, és magas adótartalmat hordozott magában. Ezen termékek szigorú hatósági felügyelet alatt álltak, s állnak ma is: zárt pályákon történt a termelésük, gyártásuk, tárolásuk, szállításuk és a forgalmazásuk pedig komoly hatósági kontroll alatt állt. A szigorú hatósági kontroll abban is tetten volt, hogy egyes jövedéki termékek előállítására kvótákat állapítottak meg és egyes áruk tekintetében konkrét előírásokat tartalmaztak arra vonatkozóan, hogy azokat kik, milyen célra állíthatják elő, illetve azok mily’ módon kerülhetnek forgalomba. A jövedéki termékekkel visszaélőket a korabeli jog szigorú szankciókkal illette. A jövedéki kihágások ügyében 1867-ig pénzügyi hatóságok, majd jövedéki törvényszékek és pénzügyi törvényszékek ítélkeztek. Az 1883. évi XLIV tc. – jövedéki bírói jogkörrel – külön királyi törvényszéket ruházott fel hatáskörrel.

Az 1850-es évektől kezdődően, nagyrészt a közjogi rendszer megváltozásának következtében, létrejött az a szisztéma, amely a második világháború végéig működött. Megkülönböztették a jövedékeket (állami egyedáruság vagy monopólium) és a fogyasztási adókat. A jövedékek közé tartozott például a dohányjövedék, a sójövedék, a pénzverési és bankjegy-kibocsátási jövedék, az italmérési jövedék és a vámjövedék. A fogyasztási adók közé például a söradó, ásványolajadó és a cukoradó tartozott. A jövedék az állami monopóliumot jelenti, tehát azt, hogy egy meghatározott tevékenység gyakorlására kizárólag az állam jogosult, azonban e tevékenység gyakorlására esetenként engedélyt adhat magánvállalkozás számára: például a bányajog alapján az ásványolaj kitermelésére. Ma ezt koncesszióba adásnak neveznék.⁴⁷⁵ A II. világháború követően a szocialista tervutasításos rendszerben a jövedéki szabályozás elhalt. A rendszerváltás előtti évtizedben újra megjelentek a fogyasztási adók, majd a rendszerváltás hajnalán „újraéledt” a magyar jövedéki szabályozás is, amely jellegét, jogintézményeit tekintve a szocializmus előtti szabályanyagon alapul.

Az alábbi történeti vázlat – terjedelmi okok miatt a teljesség igénye nélkül – a komparatiztika módszertanának segítségével a jövedéki szabályozás kiegyezés-korabeli jellegzetességeit, egyes jövedéki jogintézményeit veti össze a jelenlegi jövedéki szabályozás jellegzetességeivel, jogintézményeivel. A tanulmány fő hipotézise az, hogy a jelenlegi és az egykori szabályozás lényegi elemei között nincs releváns különbség, vagyis a mai szabályozás a 19. század végi, ill. 20. század eleji jövedéki szabályozás alapjaiból merítkezik. Mindebből következően a hatályos hazai jövedéki szabályanyagról megállapítható, hogy szerves összefüggést mutat az egykori szabályanyaggal, annak modernizált, elektronizált, továbbfejlesztett változatát képezi.

⁴⁷⁴SIMON István (szerk.): *Pénzügyi jog II.* Budapest, Osiris kiadó, 2012, p. 224.

⁴⁷⁵Uo.

2. Egyedáruság-engedélyezési eljárás

2.1. Dohányegyedáruság

Az 1867. évi kiegyezést követően a magyar minisztériumok – és így a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium⁴⁷⁶ – visszaállításával együtt a dohány egyedáruság is önálló lett, amelynek következtében létrejött a magyar dohányjövedék. A dohány jövedékisége teljes egyedáruságot jelentett, vagyis azt, hogy mind a *nyers dohány*, mind pedig a *dohánygyártmányok* felett kizárólagos rendelkezési jog illette meg az államot. Ezen kizárólagos jog folytán senkinek nem volt szabad az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányt termelni, dohányt tiltott módon készíteni, felhasználni, vagy forgalomba hozni, illetve dohányt bármely célra – akár csak átszállítás végett is – külföldről behozni.⁴⁷⁷ A jogi szabályozás rendkívül szigorú engedélyezési, kontroll-, illetve szankciórendszer útján került érvényesítésre: A termelés megkezdésére a pénzügyi hatóság adott engedélyt azon személyek számára, akik eleget tettek a szigorú személyi, tárgyi, garanciális feltételeknek, valamint korlátozó rendelkezéseknek.⁴⁷⁸ Ilyen engedélyezési feltétel volt például az, hogy természetni „dugárusok,” azaz csempészet miatt jogerősen elítélt személyek nem voltak jogosultak. Fő szabály szerint a természetésre azokat a földterületeket preferálta a dohánybeváltó felügyelőség, ahol az engedélyezés előtt már dohánytermesztés folyt⁴⁷⁹. Mindemellett előírták a megfelelő (talaj)minőségi feltételek meglétét is. A dohány termesztése a kincstár számára – vagy kiviteli céllal, külön engedély mellett – történt, így ahhoz *beszolgáltatási kötelezettség* társult. A dohánytermesztés éves határideje az adott tárgyév június 30-ig tartott. Az engedélyesek a dohánynövény előkészítését (szárítását, összekötözését) követően kötelesek voltak a természetett dohánynövényt beszolgáltatni a dohánybeváltási bizottságokhoz.

A dohány élvezeti cikként történő feldolgozása is kizárólagos állami monopólium tárgyát képezte. Tilos volt tehát a dohánynövényt akár ipari, akár magáncéllal feldolgozni, illetőleg abból bármilyen dohánygyártmányt előállítani. Tilos volt továbbá az illetékes hatóság engedélye nélkül dohánygyártmány előállítására alkalmas eszközöket – akár belföldről, akár külföldről – beszerezni, birtokolni, készíteni. Tilos volt mindemellett a dohánygyártmányok csomagolására, felszerelésére (kiszerezésére) és a szivarkák készítésére használt nyomtatványok és hüvelyek külföldről való beszerzése, valamint szivarkáknak ellentételezés fejében, vagy bármely más módon történő készítése, készíttetése is.⁴⁸⁰

A dohány nagy- és kiskereskedelem kizárólag az illetékes pénzügyi hatóság engedélye birtokában, az engedélyben foglalt szigorú követelmények maradéktalan betartása mellett történhetett. Az engedély megléte esetén az értékesítés joga kizárólag az engedélyben meghatározott területre és csupán az engedélyben felsorolt termékkör

---

⁴⁷⁶SZABÓ Andrea: *A pénzügyi igazgatás szervezete és képzési rendszere a kiegyezéstől az I. világháború végéig*. In: CZENE-POLGÁR Viktória – ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám és Pénzügyőri Tagozata. Budapest, 2017. p. 125. és SZABÓ Andrea: *A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében*. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Pécs, 2017. p. 351.

⁴⁷⁷TAKÁCS György: *Közzadásunk (jelen esetben pénzügyi jogi ismeretek, magyarázatok)*. Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezetének Kiadása Bp. 1946. p. 176.

⁴⁷⁸TAKÁCS: i. m. pp. 176-177.

⁴⁷⁹PAPP Antal: *Dohányjövedék*. Toldy Lajos Könyvkereskedő Bizománya. Budapest, 1907., p. 7.

⁴⁸⁰TAKÁCS: i. m. p. 178.

forgalmazására korlátozódott. A dohányárus a kincstár bizományosának számított és tevékenysége során a szabályoknak és utasításoknak minden tekintetben megfelelni tartozott. A bizományosi jogviszonyt mindkét fél 3 hónapos felmondási idővel mondhatta fel. A pénzügyi hatóság által felmondott bizományosi szerződés esetén kártalanítás nem járt. Az üzlet vezetését kizárólag az engedélyben megnevezett személy végezhetette, *bérbe adni, átengedni, vagy másra rábízni nem lehetett*. A kiskereskedelmi egységek, trafikok mellett a korabeli jogi szabályozás – a mai szabályozáshoz képest liberálisabb módon – lehetőséget biztosított a szálláshelyek és vendéglátóipari egységek számára is arra, hogy dohányárut értékesítsenek: a szállodák, vendéglők és kávéházak üzemeltetői engedély birtokában az erre kijelölt helyen és az előre bejelentett értékesítéssel megbízott személyek útján gyakorolhatták a fogyasztók dohánytermékekkel történő kiszolgálását.⁴⁸¹

A korabeli dohánykereskedők típusai voltak a *teljes értékesítési jogosítvánnyal rendelkező árusok* (mai értelemben nagykereskedők); továbbá a mai importőrnek megfelelő *kereskedők*, akik más országokból szerezhettek be dohányárut; valamint az ún. „*kizárólagos kisárusok*”, vagyis a mai értelemben vett kiskereskedők, akik általában a belföldön forgalomban lévő dohánytermékek forgalmazására voltak jogosultak. (Kivételes esetekben – külön engedély birtokában – értékesíthettek különleges fajtájú, márkájú dohánytermékeket is). Az ún. „*korlátlan kisárusok*” fő profilja az volt, hogy más termékeket árultak (pl: szatócsüzletek, papírkereskedők), de engedély birtokában mellette - járulékos jelleggel - kizárólag fogyasztók számára, azaz kiskereskedelmi céllal értékesíthettek dohánytermékeket is. Az utolsó kategóriába az ún. „*korlátolt kisárusok*”, vagyis a korábban már említett vendéglátók tartoztak.

2.2. Italmérési jövedék

„A szeszes italok kimérése és kis mértékben való elárúsítása fölött a kizárólagos rendelkezési jog az állam részére tartatik fenn. Ezen jog folytán korcsmákat nyitni vagy a már meglévőket fentartani csak az állam engedélye mellett szabad.....Az italmérések számának korlátozása tekintetében a törvény kimondja, hogy a kis mértékben való elárúsítások száma nem korlátozható, ellenben a kimérési engedélyek száma az állandó és hullámzó lakosság szükségletére, a közlekedési, forgalmi, társadalmi és gazdasági viszonyokra való tekintettel állapítandó meg; a szükség követelményeinek megfelelőleg a tényleg meglévő kimérések száma apasztható. Az engedély megtagadandó, s ha már kiadatott, visszavonandó attól, ki ellen oly tények merülnek fel, melyekből arra lehet következtetni, hogy az engedélyt tiltott játék, orgazdaság, uzsora vagy erkölcstelenség előmozdítására és terjesztésére használja fel. A kimérésre és kis mértékben való eladásra engedélylyel bírók kétféle szolgáltatást tartoznak teljesíteni: állandó összegben megállapítandó évi italmérési illetéket s a kimért szeszes italok neméhez és mennyiségéhez mért italmérési adót tartoznak fizetni.”⁴⁸²

Az 1888. évi XXXV. törvénycikkkel bevezetett italmérési jövedék – kezdetben – az állam szeszesital kimérésének és kismértékben való árusításának jogát szabályozta: A monopólium tehát ekkor még csupán az alkoholtermék kiskereskedelmére korlátozódott. A szabályozás a borra és gyümölcsborra, valamint a sörre és égetett

⁴⁸¹TAKÁCS: i. m. p. 179.

⁴⁸² Pallas Nagylexikona <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagylexikona-2/h-B866/italmeresi-jovedek-D925/> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 17.)

szeszek kimérésére és kismértékben történő eladására terjedt ki.⁴⁸³ Az engedélyt az írásos kérelemre a királyi pénzügyigazgatóság adta ki, méghozzá rendkívül szigorú követelmények felállítása mellett: a „teljes korú teljesen megbízható, feddhetetlen magyar állampolgár részére.” Jogi személy esetében az előbbi feltételeknek a boltvezető kellett, hogy megfeleljen, valamint nem volt adható olyannak engedély, aki „azt tiltott játék, orgazdaság, uzsora és erkölcstelenség előmozdítására és terjesztésére” használta fel.

A korabeli szabályozás értelmében érvényesítendő követelmény volt az, hogy a kimérés helyszíne megfelelő távolságra legyen az iskolától, kórháztól és templomtól, hogy könnyen megközelíthető legyen a hatóságok számára, és hogy a közegészségügyi előírásoknak megfeleljen. Az engedély a feltételek nem teljesítése, megszegése esetén visszavonásra került. Mindemellett az engedély lehetőséget biztosított – a mai szóhasználatnál élve – az üzleti tevékenység „kitelepülésére” is (alkalmi rendezvények, piacok, vásárok esetén). Az egyedáruság megváltásáért egyrészt kellett fizetni italmérési illetéket, másodsorban italmérési adót a kimért italok mennyisége és fajtája szerint. A fizetendő adó differenciált volt aszerint, hogy az engedélyes milyen vállalkozást üzemeltetett (bortermelő, „kávés”, cukrász), és hogy milyen osztályba tartozott. Az illeték mértékét a pénzügyigazgatóság határozta meg háromévente, melynek döntése ellen fellebbezni lehetett.⁴⁸⁴

1899. évben új szabályozás lépett életbe, aminem csupán a kimérést, és a kismértékben történő eladást, de az égetett szesz nagyban történő eladását (nagykereskedelmét) is engedélyhez kötötte. Fontos, új elem volt tehát a desztillált szesz (mai szóhasználatnál élve: alkoholdermék) nagykereskedelme vonatkozásában az állami monopólium kiterjesztése. Nem kaptak engedélyt a mai értelemben vett közszféra dolgozói, de a lelkészek és a szülésznők sem. A törvény mindemellett deklarálta a jövedéki hatósági felügyelet alkalmazásának kötelezettségét is: „az italmérési és italárúsítási üzletek és vállalatok jövedéki felügyelet alatt állnak.”⁴⁸⁵

Az italmérési jövedék 1938-tól teljeskörűvé vált: a szeszegyedáruság értelmében az ország területére behozott, vagy ott előállított valamennyi alkoholdermék (szesz) az állam kizárólagos rendelkezése alatt állt mindaddig, amíg azt a szesz egyedárusági igazgatóság akár a felhasználási cél meghatározásával, akár anélkül szabadforgalomba nem bocsátotta. Innentől kezdve a *kis- és nagykereskedelem* mellett az alkoholdermék belföldi *előállítás*a, továbbá – ma szóhasználatnál élve *exportja-importja* is engedélyköteles volt. Mindemellett – a sörgyártás kivételével – tulajdonképpen a szesz alapanyag előállítás is engedélyköteles volt, illetve hatósági kontroll alatt állt: bármely más célból keményítőből, illetve keményítőt tartalmazó anyagból, illetőleg cukorból, vagy cukrot tartalmazó anyagból – kivéve a gyümölcsöt – cefrét készíteni és erjeszteni kizárólag a pénzügyminiszter engedélyével volt szabad. A szeszfőzde vállalkozója köteles volt az általa előállított szeszt az időközönként megállapított beváltási árért a szeszegyedárusági igazgatóság rendelkezésére bocsátani. Az igazgatóság a rendelkezésre bocsátott szeszmenyiséget egyedárusági eladási áron, vagy pedig kedvezményes egyedárusági eladási áron bocsátotta szabadforgalomba. A beváltási és az eladási ár közti különbözet volt az ún. egyedárusági különbözet.⁴⁸⁶

⁴⁸³SIMON Zoltán – POZSGAI Zoltán – KIS Judit – BOROS Sándor: *Jövedéki alapok I.* VIVA Média Bp. 2006. pp. 17-18.

⁴⁸⁴SIMON – POZSGAI – KIS – BOROS: i. m. pp. 17-18.

⁴⁸⁵Lásd bővebben: 1899. évi XXXVI. törvénycikk

⁴⁸⁶TAKÁCS: i. m. p. 168.

A korszakra jellemző jövedéki szabályozás célját, lényegi elemeit, a jogalkotó szándékát – melyben a társadalmi-gazdasági összefüggések is kirajzolódnak – az alábbi idézetben található szövegrész szemlélteti a legjobban: „*A bor, ser, 's szeszes italok viszonylagos nélkülözhetőségök 's mégis nagy mérvbeni használatuknál fogva igen alkalmas accisa*⁴⁸⁷*-adótárgyat képeznek, mely még azon előnnyel is jár, hogy igen jól simul különböző minőségi-fokai szerint a különböző osztályok vagyoni ereje és adózási képességéhez, 's hogy az ez italszerekre vetett adók erkölcsi tekintetben is jóhatásuk lehetnek, a mennyiben az embereket túlságos használatától a szeszes italoknak elvonják. Ez áll az italszerekre vetett adók tekintetében általában.*”⁴⁸⁸

2.3. Ásványolaj egyedáruság

Ásványolajtermékek vonatkozásában az a személy, aki ásványolaj finomítói tevékenységet kívánt végezni, a tevékenysége tervezett megkezdése előtt legalább négy héttel a területileg illetékes pénzügyi igazgatóságnak köteles volt azt *bejelenteni*. Az írásbeli bejelentés megtételekor két példányban csatolni kellett az üzlethelyiség/gyáregység alaprajzát, az ásványolajkészletek, mérőeszközök, edények és tartók jegyzékét, továbbá a műszaki eljárás leírását, az üzleti rend nap- és óra szerint való bejelentését és az üzletvezető nevét. A pénzügyigazgatóság ezt követően elrendelte az ásványolajfinomító-üzem hitelesítését, melynek keretei közt az üzlethelyiségek, edények, mérőeszközök, tartók és ásványolaj-készletek megvizsgálásra, szemrevételezésre kerültek. A vizsgálat eredményéről a pénzügyi közeg jegyzőkönyvet, úgynevezett lelet-jegyzőkönyvet vett fel, melyben azok az útvonalak is feltüntetésre kerültek, melyeken az engedélyezett módon az előállított ásványolajtermékek elszállíthatóak voltak.⁴⁸⁹

3. Jövedéki jogintézmények

3.1. Adóügyi jelzések (adójegy)⁴⁹⁰ alkalmazása

Az adólerovás módja az adójegy (banderoll)⁴⁹¹ alkalmazása volt. A részletes leírása szerint kilenc centiméter hosszú, másfél centiméter széles, vízjeles, rajzzal ellátott papírszelet, melyet az alkalmazása során úgy kellett a dobozokra, illetve a csomagokra felhelyezni, hogy annak felszakítása nélkül a szivarhüvelyt, vagy papírt sérülésmentesen ne lehessen kivenni. Az adójegy érvényesítése a vállalkozó pecsétlenyomatának alkalmazásával történt, vagyis az adójegyet „értéktelenítési jellel” kellett ellátni. A jellel ellátott adójegy alapján tudta azonosítani a korabeli pénzügyi hatóság a felhasznált adójeggyel ellátott dohánygyártmányért felelős vállalkozás kilétét.

⁴⁸⁷ accisa = jövedék, állami jövedelem, angolul: excise

⁴⁸⁸KAUTZ Gyula: *Nemzetgazdaság és Pénzügytan*. Kiadja: Heckenast Gusztáv Pest, 1863. p. 640.

⁴⁸⁹EXNER Kornél: *Magyar Pénzügyi Jog*. Atheneum Irodai és Nyomdaipari Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1910. p. 373.

⁴⁹⁰ Az adójegy fő funkciója – a mai szabályozáshoz hasonló módon – abban állt, hogy a jövedéki termékre történő felragasztással egyfelől tanúsítja, hogy az adott termék a hatályos jogszabályok szerint került szabadforgalomba (akár belföldi előállítás, vagy import útján), illetőleg mindemellett azt is igazolja, hogy a konkrét termék vonatkozásában a hatályos adók maradéktalanul megfizetésre kerültek.

⁴⁹¹TAKÁCS: i. m. p. 151.

3.2. Adómentes felhasználás

A mai adómentes felhasználó megfelelője ebben az időszakban az un. „Kedvezményes egyedárusági áron szerzett szesz felhasználója” volt. Az egyedárusági árból a pénzügyminiszter 7,5% engedményt engedélyezhetett az alábbi célokra: bor és must szesztartalmának emelésére, ecetgyártási célra, égetési, tisztítási, ipari, illetve tudományos célokra, továbbá pipere- és kozmetikai célokra, valamint gyógyászati készítmények (tinktúrák, fertőtlenítő szerek...stb.) készítése céljából.⁴⁹² Ezek a kedvezményes adózású felhasználási célok gyakorlatilag megfelelnek napjaink jövedéki szabályozásában az adómentes felhasználás szabályainak. *„Kedvezményes egyedárusági eladási áron szesz csak a pénzügyminiszter engedélyével szerezhető be. Az ilyen módon előállított szeszt előállító, finomító, víztelenítő vállalat, illetőleg szeszszabadraktár üzemi helyiségéből való elszállítás előtt meghatározott módon emberi élvezetre alkalmatlanná kell tenni (denaturálni). A kedvezményes egyedárusági eladási áron beszerzett szeszt kizárólag arra a célra lehet felhasználni, amely célra azt kiutalták.”*⁴⁹³ Ebben az időszakban a legtipikusabb adómentes/kedvezményes adózású alkohol-felhasználási mód az ecetgyártás volt: *„Szesznek ecetgyártás céljára kedvezményes egyedárusági beszerzésére és felhasználására vonatkozó pénzügyminiszteri engedélyek határozatlan időre szólnak és bármikor visszavonhatóak, illetőleg módosíthatóak. Az ecetgyártás céljára termelési időszakonként kiutalt szesz mennyiségét a pénzügyminiszter állapítja meg az ecetgyári érdekeltség meghallgatása után.”*⁴⁹⁴

3.3. Adóraktárak

*„Szeszszabadraktár létesítésére csak olyan vállalkozó kaphat engedélyt, aki évenként legalább kétezer hektoliter szeszt forgalmaz. Természetes követelmény az, hogy a tárolt szeszárútból a meg nem adózottakat (adóval terhelteket) a szabadforgalomba bocsátottaktól elkülönítetten kell kezelni.”*⁴⁹⁵ A korabeli szeszüzem (alkoholtermék-adóraktár) típusok az alábbiak voltak: egyedárusági szeszfőzde; mezőgazdasági szeszfőzde; ipari szeszfőzde; bor- és gyümölcs szeszfőzde.⁴⁹⁶ A fentebbiekből következően az előállító üzem jogosult volt a szabadforgalomba bocsátás időpontjáig az általa előállított, tárolt alkoholterméket adómentesen tárolni, hasonlóképp, mint a mai szabályozásban az adóraktár engedélyese.

Az ásványolajtermékek előállítója, a "finomítógyáros" (mai szóhasználattal élve: a kőolajfinomító, vagyis: ásványolaj adóraktár engedélyes) volt. A finomítógyáros a mai adóraktár engedélyeshez hasonló módon szigorú bejelentési, engedélyezési, nyilvántartás-vezetési, adatszolgáltatási és könyvvizetési kötelezettséggel bírt.

3.4. Ellenőrzés, hatósági felügyelet, garanciális feltételek

Az alkoholtermékek vonatkozásában nyílt városokban az adók beszedése a királyi pénzügyigazgatóság feladata volt. A pénzügyi hatóságnak, az adószedésre jogosultnak lehetősége volt, hogy bármikor jövedéki ellenőrzést tartson. 1924-től kötelezővé tették a szesz mérő gépek alkalmazását. Ettől a pillanattól kezdődően a

⁴⁹²TAKÁCS: i. m. p. 168.

⁴⁹³TAKÁCS: i. m. p. 173.

⁴⁹⁴TAKÁCS: i. m. p. 174.

⁴⁹⁵TAKÁCS: i. m. p. 166.

⁴⁹⁶ A különböző szeszfőzde típusok részletes leírását lásd bővebben uo.: pp. 170-171.

regisztrált mérőszerkezet nélküli berendezésen végzett lejárás zugtevékenységnek minősült.⁴⁹⁷

„A vállalkozó a felügyelettel megbízott közegeknek az üzleti helyiségben vagy hozzá közel fekvő épületben lakást és irodai szobát tartozik átengedni A lakásért fizetendő bért a pénzügyigazgatóság a vállalkozóval kötendő egyezség útján állapítja meg, és ha egyezség nem jönne létre, akkor a lakásbért az elsőfokú közigazgatási hatóság határozza meg. A pénzügyi közegek az üzleti helyiségekbe szabadon beléphetnek és az üzlet folyama alatt éjjel is bennük tartózkodhatnak.”⁴⁹⁸ Mindemellett, a finomító területéről kiszállítani kívánt ásványolajterméket – annak megkezdése előtt legalább hat órával – a pénzügyi igazgatósághoz két példányban, írásban tett bejelentést követően lehetett csupán kitárolni. A szigorú hatósági felügyelet további elemei közé tartozott továbbá, hogy az ásványolajtermék kiszállítása a kőolaj finomító telephelyéről csak nappal, a pénzügyi igazgatóság által megjelölt útvonalon történhetett. Minden egyes finomító üzem körül a pénzügyi igazgatóság úgynevezett ellenőrzési kerületet létesített. Ezen a zónán belül az üzlethelyiségből/telephelyből kijövő összes szállítmányt megjelölési kötelezettség terhelte: ez azt jelentette a gyakorlatban, hogy minden egyes szállítmányt úgynevezett eladási bárcával (igazolvánnyal, tanúsítvánnyal) láttak el. Ezen felül a 20 kg-ot meghaladó súlyú szállítmányok vonatkozásában a pénzügyi közeg felszólítására a szállítmány birtokosa köteles volt igazolni a szállított termék származását, eredetét, adózott voltát. A szoros hatósági felügyeletet előíró szabályok garantálták azt, hogy a hatóság tudta nélkül ne lehessen előállítani, szállítani, értékesíteni ásványolajterméket. További garanciális feltétel volt az is, hogy addig, amíg nem fizették meg az előállított jövedéki termék után az adót, addig azt nem lehetett a finomító területéről kitárolni. Az adófizetést az garantálta, hogy az azt igazoló tényt a kitárolandó termékhez csatolt bárcával kellett igazolni.⁴⁹⁹

3.5. Nyilvántartás vezetési kötelezettség

Minden finomító üzemben úgynevezett eladási lajstromot kellett vezetni, melyben fel kellett tüntetni az eladott termék mennyiségi, minőségi adatait, továbbá a vevőre vonatkozó legfontosabb adatokat is (név, lakcím...stb.) Mindemellett a listán az eladás pontos idejét (év, hó, nap, óra, perc) is szerepeltetni kellett. Azok a kereskedők, akik ásványolajtermékek értékesítésével foglalkoztak, szintén a fentebb vázolt nyilvántartás vezetési kötelezettséggel bírtak.

4. Összegzés

Összegzésként megállapítható, hogy a dohányjövédék a középkortól napjainkig jelentős fejlődésen ment keresztül. A magyar szabályozás gyökerei – hazánk történelmi és földrajzi adottságai okán – az osztrák szabályozáson alapulnak, abból fejlődtek ki. „Tisztán” hazai szabályozásról éppen ezért csupán a kiegészítést követően beszélhetünk. A XIX. század utolsó harmadától a szocialista tervgazdálkodás megjelenéséig már igencsak fejlett, a mai szabályozás alapjait, jogintézményeit magában foglaló, szerteágazó jogi szabályozás jellemzi a dohányjövédéki szabályanyagot: számos, a mai jövédéki szabályozáshoz hasonló, az adott esetben azzal szinte teljes mértékben

⁴⁹⁷SÓLYOM Lajos: *Pálinkafőzés Kézikönyv kisüzemek számára*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1986. p. 18.

⁴⁹⁸EXNER: i. m. p. 374.

⁴⁹⁹EXNER: i. m. p. 374.

megegyező intézkedést és jogintézményt találhatunk. Ilyenek voltak például az adófelfüggesztés („feltételes adómentesség”) intézménye (a dohánytermék kiviteléhez, behozatalához és raktározási tevékenységéhez kapcsolódóan), vagy például az adómentesség és az adóvisszatérítés esetkörének szabályozása, továbbá az adóalany nyilvántartás vezetési és elszámolási („leszámolási”) kötelezettségének részletes szabályozása, valamint a jövedéki ellenőrzés fogalmának megjelenése és az ehhez kapcsolódó pénzügyi hatósági eljárás. Ezen felül megjelent a ma is ismert adóalanyok közül az adóraktár („szabad raktár”); az adójegy (banderoll) alkalmazásának kötelezettsége; a jövedéki biztosíték jogintézménye; a halasztott adófizetés lehetősége; a rendkívül szigorú szankciórendszer, illetve az objektív felelősség jogintézménye is.

A dohány jövedékisége teljes egyedáruságot jelentett, vagyis azt, hogy mind a nyers dohány, mind pedig a dohánygyártmányok felett kizárólagos rendelkezési jog illette meg az államot. Ezen kizárólagos jog folytán senkinek nem volt szabad az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányt termelni, dohányt tiltott módon készíteni, felhasználni, vagy forgalomba hozni, illetve dohányt bármely célra – akár csak átszállítás végett is – külföldről behozni. A két világháborút követő évtizedekben a szocialista tervutasításos rendszernek betudhatóan – hasonlóan az alkohol és az ásványolaj szabályozásához – ideiglenesen eltűnt a dohányjövedék, és úgy általában a jövedéki adó. A rendszerváltást megelőző években fogyasztási adó terhelte az egykori jövedéki termékeket, majd a rendszerváltást követő jogi szabályozás egészen hazánk 2004. május 1-i uniós csatlakozásáig fokozatosan átvette és beépítette szabályanyagába az Európai Unió jövedéki irányelveit, jogintézményeit, adóztatási szabályait. Az uniós szabályanyag azonban a 19. századi szabályozással szerves összefüggést mutat.

A modern kor jövedéki szabályozásának legfőbb kritériumait, alapjait – amely a jövedéki termékek előállításának, behozatalának szigorú állami kontrollját, valamint a szabadforgalomba hozatalához kapcsolódó adófizetési kötelezettségét jelenti, már több, mint 100 évvel annak gyakorlati megvalósulása előtt tisztán vizionálta Kautz Gyula. Előremutató gondolatai, meglátásai a dohányjövedék fejlődése során (is) a gyakorlati élet részévé váltak.

„...maga a tulajdonképpeni dohány monopol-rendszer, mely a kizáró nyerstermelést, a monopolistikai átalakítást (gyártás utjáni készítettést), meg az adót tulajdonkép megállapító egyedáruai forgalmazást foglalja magában (...) nemzetgazdasági tekintetben is sok országra nézve (...) életfontosságú ipar- és termelési ág monopolistikai kezelés által módfelett lankasztik: (...) egy más s ésszerűbb megadóztatási módszer felállítása, magának az államnak éppúgy mint a nemzetgazdaságnak érdekében fekszik. – E módozat tekintetében (...) egy a dohány-fogyasztásra, azután a dohány-előállításra kivetendő adó volna foganatbaveendő...”⁵⁰⁰

Amint az idézetből is kiolvasható, a XIX. századi szabályozás – amely a termelés engedélyeztetését és dohány-beszolgáltatási kötelezettséget is magában foglalta – oly’ mértékben korlátozta a dohányipari-szektor fejlődési lehetőségeit, hogy a rendszerváltást követően az állam egyedárusítási joga a korábbi szabályozáshoz mérten már nem a termelésre és szolgáltatási kötelezettségre fókuszál, hanem a dohánygyártmány előállításának és forgalmazásának szigorú kontrolljára, illetve a dohánygyártmányok fogyasztásának magas szintű adóztatására.

Az alkoholtermékek jövedéki szabályozása a középkortól napjainkig szintén jelentős fejlődésen ment keresztül. A XIX. században már ennél a jövedéki

---

⁵⁰⁰ KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdaság és pénzügytan, tekintettel a gyakorlati iparéletre és a fensőbb tanulmány szükségére*. Pest, 1863. p. 559.

termékkörnél is kifejezetten fejlett, a mai szabályozás alapjait, jogintézményeit tartalmazó jogi szabályozás a jellemző, ugyanis a korabeli szabályanyag már tartalmazza az engedélyezés, a jövedéki ellenőrzés, és a hatósági felügyelet intézményeit, továbbá a jövedéki biztosíték, mint garanciális elem is megjelenik a szabályanyagban. Mint láthattuk, a XIX. század végére a jövedéki szabályozás tovább terjedt és már az alkoholtermék nagykereskedelmét is érintette. A XX. század első harmadára már a szeszegyedáruság teljes mértékben kiteljesedett: lényegében az ország területére behozott, vagy ott előállított valamennyi alkoholtermék az állam kizárólagos rendelkezése alatt állt mindaddig, amíg azt a szesz egyedárusági igazgatóság akár a felhasználási cél meghatározásával, akár anélkül szabadforgalomba nem bocsátotta. Mindemellett fokozatosan megjelentek a mai jövedéki szabályozás újabb elemei is: az adómentes felhasználás és az adóraktári tevékenység, továbbá a denaturálási eljárás előzményei.

Az ásványolajtermékek felhasználásának elterjedésével összefüggésben is megállapítható, hogy a 19. századtól a mai szabályanyagra rendkívüli módon hasonlító jogintézmények jelentek meg. Ilyenek voltak például az adóraktár („finomító gyáros”) a rendkívül szigorú tárgyi, személyi, garanciális feltételeket tartalmazó engedélyesi eljárás, az adóköteles és az adómentes tevékenységi körök elhatárolása, továbbá a hatósági felügyelet részletekbe menő, kidogozott módszerei, mint például a bejelentési kötelezettség, a pénzügyőri jelenlét, a szigorú elszámolási rend. Hangsúlyos különbségként mutatkozik meg a mai szabályozáshoz képest hogy a 19. században az adóköteles ásványolajtermékek körébe a világítási célú felhasználáshoz kapcsolódó termékek tartoztak (petróleum lámpa), addig a 20. századi (és mai) szabályozás szerint az adóköteles tevékenységi körbe elsősorban a belső égésű motorok üzemanyag célú felhasználási köréhez tartozó ásványolajtermékek kapcsolódnak. Fontos kihangsúlyozni a törvénysértésekhez kapcsolódó szigorú – maihoz hasonló – szankciórendszer megjelenését is. E tekintetben lényeges különbség azonban, hogy egykor még kihágásoknak minősültek a jogsértések, míg ma jövedéki (közigazgatási-adóigazgatási) törvénysértésnek, illetve bizonyos elkövetési értékhatár fölött ezzel párhuzamosan manapság büntetőjogi szankciók alkalmazására is számíthat az elkövető.

Fentebbiekre tekintettel összességében megállapítható, hogy gyakorlatilag a mai jövedéki jogintézmények többsége már a 19. század végére, 20. század elejére megjelent a korabeli szabályozásban. Mindemellett a szabályozás részletessége, kifinomultsága, alaposága is a mai szabályanyagra emlékeztet, így nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a szabályozás lényegi elemeit tekintve nincs új a nap alatt. legfeljebb a technológiai megoldások (digitalizáció, informatikai rendszerek, automatizmusok) bevezetése az, ami mássá, eltérővé teszi azt.

Felhasznált irodalom

- [1] ÁLDÁSSY Antal – ÁBRÁNYI Kornél – ACZÉL Károly – ÁGOSTON József (szerk.): *Pallas nagy lexikona*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1895.
- [2] ARDAI Ignác – EXNER Kornél: *Magyar jövedéki büntetőjog*. Nyomtatott Márkus Samu nyomdájában. Budapest, 1896.
- [3] EXNER Kornél: *Magyar Pénzügyi Jog*. Atheneum Irodai és Nyomdaipari Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1910.
- [4] KAUTZ Gyula: *Nemzetgazdaság és Pénzügytan*. Kiadja: Heckenast Gusztáv Pest, 1863.

- [5] KARVASSY Ágoston: *Politikai tudományok*. III. kötet: A pénzügytudomány. Győr, 1844.
- [6] MAGASVÁRI Adrienn: *Vám- és adószedők a magyar pénzügyi igazgatásban az államalapítástól a kiegyezésig*. RENDVÉDELEM TÖRTÉNETI FÜZETEK, 25. évf, 43-44-45-46. sz., 2016.
- [7] MARISKA Vilmos: *Pénzügyi jog*. VI. kiadás, 1896. p. 812.
- [8] Pallas Nagylexikona <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/h-B866/italmeresi-jovedek-D925/>(Letöltés ideje: 2019. augusztus 17.)
- [9] PAPP Antal: *Dohányjövedék*. Toldy Lajos Könyvkereskedő Bizománya. Budapest, 1907.
- [10] SIMON ISTVÁN (szerk.): *Pénzügyi jog II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2012.
- [11] SIMON Zoltán – POZSGAI Zoltán – KIS Judit – BOROS Sándor: *Jövedéki alapok I*. VIVA Média Bp. 2006.
- [12] SÓLYOM Lajos: *Pálinkafőzés Kézikönyv kisüzemek számára*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1986.
- [13] SZABÓ Andrea.: *A pénzügyi igazgatás szervezete és képzési rendszere a kiegyezéstől az I. világháború végéig*. In: CZENE-POLGÁR Viktória – ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám és Pénzügyőri Tagozata. Budapest, 2017. pp. 124-137.
- [14] SZABÓ Andrea: *A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében*. In: GAÁL Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Pécs, 2017. pp. 351-356.
- [15] Dohánymúzeum. Forrás: <http://dohanymuzeum.hu/magyar-kiralyi-dohanyjovedek-tortenete> Letöltés ideje: 2016. június 20.
- [16] 1842. harmincad hivatali utasítás 519. §
- [17] 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről
- [18] 1883. XLIV. törvénycikk a közadók kezeléséről

*Lektorálta: Sallai János Prof. Dr. tanszékvezető egyetemi tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
Rendészettörténeti Tanszék
sallai.janos@uni-nke.hu*

»»»»